Begrepp

Infektion och **inflammation** är ord som ofta används när man talar om olika sjukdomar. De hör ihop, men beskriver ändå två skilda tillstånd. Infektion betyder att kroppen utsätts för ett skadligt angrepp av exempelvis bakterier, virus eller svamp. När kroppens egna försvar inte lyckas stoppa angreppet blir det en inflammation. Infektioner är den vanligaste orsaken till inflammationer, men de kan även orsakas av exempelvis yttre slag och allergier. En inflammation ger ofta svullnad, rodnad, värk, värme och feber.
Bakterier - samma bakterie kan ge olika symtom. Bakterier bekämpas med antibiotika.
Virus - är mer svårbekämpade än bakterier, de ligger bakom förkylningar och influensa.
Svamp - en hudinfektion orsakad av svamp är till exempel ringorm.
Symtom - tecken på sjukdom.
Diagnos - bestämning av en sjukdoms art.
Prognos - bedömning av en sjukdoms framtida utveckling. Blir hästen helt återställd eller inte?
Anamnes - Sjukdomshistoria. Den beskriver hur sjukdomen/skadan uppstått och hur den har utvecklats.

Visitera – checklista

När du visiterar hästen kan du utgå från de här frågorna:

- Ser hästen pigg ut i ögonen? Vilken uppsyn har den? Verkar den vara sig själv eller är den trött och hängig?
- Har hästen en normal kroppshållning?
- Belastar hästen sina ben jämnt? Om den vilar ett bakben kan det vara normalt, däremot är det mindre vanligt att hästen vilar något av sina framben.
- Känn igenom (palpera) benen så att inget ben har någon lokal värme eller svullnad och att det inte finns några sår.
- Har hästen några sår på kroppen? Kontrollera olika delar och titta lite extra på områdena där utrustningen ligger an (exempelvis under sadeln, sadelgjorden och tränset). På sommaren när det är varmt ute och hästen kanske svettas extra mycket kan det bli veck i huden som utvecklas till skavsår.
- Är slemhinnorna svagt laxrosa i färgen? När hästen är sjuk kan slemhinnorna bli betydligt ljusare, nästan gulaktiga i tonen. Tryck med fingret mot hästens tandkött: återfärgas ditt vita ”fingeravtryck” nästan direkt är hästen frisk och kry.
- Är tempen normal? Kontrollera temperaturen genom att ta tempen i hästens ändtarm. Kroppstemperaturen kan variera mellan olika hästar, men normalt ligger den mellan 37,2 till 38, 2 grader. Vet du

vilken normaltemperatur din häst har när den är frisk? Ta reda på det genom att ta tempen på hästen några dagar i rad vid ungefär vid samma tidpunkt, helst på morgonen.

- Är pulsen och andningen normal? Hästen andas 8–15 gånger i minuten när den vilar och har en vilopuls på 28–40 slag per minut. En puls över 50 slag per minut kan tyda på smärta eller annan stress.
- Har hästen ätit upp sitt foder och druckit bra?
- Är avföringen normal och ser bädden ut som den brukar? En häst som äter sin egen avföring kan exempelvis ha något problem med bakteriefloran.

Reagera

Om hästen visar tecken på att den inte är frisk, kontakta i första hand den som är ansvarig för hästen. Det kan även hända att du kommer till stallet och hittar en häst som är allvarligt sjuk eller skadad. Då ska du genast kontakta en veterinär.

Sårskador

En sårskada måste alltid tas om hand, och i många fall är det klokt att låta en veterinär göra en bedömning av skadans omfattning. Ifall det är en mindre skada kan det räcka med att du själv tvättar rent och eventuellt skyddar såret.

Om såret behöver sys ska det göras inom några timmar. En veterinär kan även behöva kika på såret om skadan är större och gör hästen halt eller om skadan sitter nära en led eller senskida. Börja med att tvätta rent såret med rikligt med vatten eller koksaltlösning. Se efter hur stort och djupt såret är. Ser såret mycket smutsigt ut måste det rengöras så fort som möjligt för att minska risken för en infektion.

Sår brukar delas in i fyra kategorier beroende på vilken typ av sårskada det är och hur allvarlig sårskadan kan bli för hästen.

Sticksår

Dessa sår brukar inte blöda så mycket men medför flera risker och behöver bedömas av veterinär. Om ett sticksår missas kan det utvecklas en infektion i såret innan det upptäcks. Såret kan även gå in i en led eller senskida. Det kan ge livshotande komplikationer och går inte alltid att bedöma utan specialkunskap och utrustning, så veterinär måste tillkallas.

Skärsår

Ett skärsår kan orsaka en kraftig blödning som måste stoppas i tid för att förhindra att hästen förblöder. Om hästen blöder från en pulsåder är det allvarligt. Du ser att blodet kommer från pulsådern om blodet kommer stötvis och är ljusrött till färgen.

Krossår

Dessa sår kan uppkomma om hästen har fått en spark av en annan häst. Såret i sig behöver inte vara så stort, men vävnader under huden kan vara skadade. Krossår kan ta tid att läka. Det skadade området brukar bli både varmt, svullet och ömt.

Trycksår/skavsår

Dessa sår är ofta orsakade av hästens utrustning, till exempel om den varit smutsig eller dåligt anpassad. Trycksår börjar oftast som en lätt, varm och öm svullnad. Om ingenting görs övergår det till ett öppet sår.

Modern sårbehandling

Sårbehandling är ett område som utvecklats och förbättrats väsentligt på senare decennier. Det finns många nyheter vilka bland annat ger möjlighet att minska antibiotikaanvändningen avsevärt. Användandet av moderna sårförband kan leda till att sårläkningen stimuleras på rätt sätt, vilket leder till mindre problem med svallkött och kortare läkningstid.

Att ställa diagnos på hudåkommor kan vara ganska klurigt. Ofta är problemen lätta att se, men symtomen kan vara väldigt lika trots att orsakerna varierar. Det man kan säga är att om det är kliande utslag så är det ofta parasiter eller allergier. Om det inte kliar är det ofta bakteriella angrepp eller svampangrepp. Kontakta veterinär för att få rätt behandling.

Svullna ben

Det är viktigt att hästens ben visiteras dagligen för att hålla koll på att den belastar alla fyra lika mycket, att inget ben är varmt och svullet eller att det finns några sår.

Om flera ben är svullna kan man misstänka att hästen har en infektion i kroppen – är bara ett ben svullet kan det bero på flera olika saker. Finns det även en ökad värme i benet är det ofta tecken på inflammation. Vad som orsakar symtomen kan vara svårare att reda ut.

Mugg och rasp

Det tydligaste tecknet på att hästen fått mugg är de eksemliknande såren i karlederna. Andra symtom kan vara svullnad, värme och ibland även ömhet från hov/karled upp till kotleden. Möjliga orsaker kan vara småsår i huden som infekterats av bakterier, någon annan infektion, foderbyte eller allergi. Det är viktigt med god boxhygien för att hästen inte ska få mugg, och att hålla karleden ren från smuts – huden i karleden är tunn och området därför extra känsligt.

Lymfangit

Lymfangit är en inflammation i benens lymfkärl som ger en kraftig svullnad av benet. Lymfangit orsakas för det mesta av sår på det drabbade benet, även mugg som inte vill ge med sig kan leda till lymfangit.

Gallor

Gallor, eller en galla, kallas det när en led eller senskida fylls med mer vätska än vad som är normalt. Gallorna visar sig som ”bubbliga” svullnader på hästens ben, oftast i hästens kotleder. Normalt behöver gallorna inte betyda någonting alls för hästens välbefinnande, men det kan vara tecken på överansträngning eller att hästen reagerat på något i fodret. Var uppmärksam. Gallor blir ofta mindre när hästen varit i rörelse. Det är vanligare med gallor på hästar som är äldre eller som har tränats och tävlats mycket.

Kyla och värme

Kyl först, vänta, värm sedan är grundregeln. Kyla får blodkärlen att dra ihop sig. Med det i minnet är det lättare att förstå att ju närmare skadetillfället du kan kyla, desto bättre. Har det gått flera timmar sedan olyckan får du sannolikt inte lika bra effekt. Kallt, rinnande vatten går bra att använda. Värme får omvänt blodkärlen i kroppen att vidga sig. Genom att värma blir det en bättre borttransport av såväl överflödig vätska som ökad genomströmning av blod och lymfvätska till den skadade delen. Om du värmer direkt i samband med till exempel en olycka, ett hårdare arbete eller en misstänkt överbelastning, kan resultatet bli det motsatta – att du förvärrar blödningen. För att uppnå effekten av värme kan ett stallbandage räcka. Bandaget motverkar även att benet blir svullet.

Hältor

Skador i rörelseapparaten är den vanligaste orsaken till veterinärvård och utslagning. Är en häst halt och har en rörelsestörning så bedöms det i en skala från 1 till 5, där 1 är knappt synbart. Fem är blockhalt, en häst som inte stödjer på benet överhuvudtaget.

Känn längs hela benet och runt om i benets fulla längd, var observant på avvikelser som svullnad och ökad värme. Akut blockhälta kan bero på flera orsaker; ett brutet ben, en senskada eller en akut inflammation. Den vanligaste orsaken till blockhälta är dock hovböld. En blockhalt häst behöver akut hjälp, så därför är det viktigt att du ringer din veterinär. Hästen kan också vara halt på flera ben, och då är det nästan omöjligt för ett otränat öga att hitta hältan. Om det är en lindrig hälta kan longering,

och den extra tyngd som hästen då lägger på det inre benet, ibland göra att hältans syns tydligare. För att kunna fastställa exakt var hästen har problem och för att kunna göra något åt det måste en veterinär göra en hältutredning.

Böjprov

Att göra böjprov är sannolikt den vanligaste metoden vid hältutredning. Hela benet eller en separat led böjs ihop cirka en minut. Efter det springer man med hästen på ett plant och hårt underlag. Veterinären kan då se om böjningen framkallat någon kraftigare reaktion – alltså om hästen haltar mer än före böjprovet. På så sätt kan man lokalisera i vilket område orsaken till hältan sitter. Ett böjprov ska alltid göras av en veterinär.

Bedövning

Om hästen visar en böjprovsreaktion kan veterinären gå vidare genom att lägga en bedövning lokalt där hästen misstänks ha ont. Veterinären kan exempelvis bedöva en led. Efter bedövningen görs ett nytt böjprov, och reagerar inte hästen då med ökad hälta har man med stor sannolikhet hittat var i benet problemet sitter.

Röntgen

Med hjälp av röntgen kan veterinären hitta frakturer, sprickor, cystor och liknande. Mjuka vävnader som muskler, senor och annat syns inte lika bra på röntgen.

Ultraljud

Vid skador i mjuka delar som senor, ledband och muskler används ultraljud för att undersöka skadans omfattning. Vid senskador är ultraljud helt nödvändigt för att veterinären ska kunna bedöma hur pass allvarlig skadan är och även kunna se hur den läker ihop.

MRT

Förutom röntgen och ultraljud finns magnetresonanstomografi (MRT). Fördelen med MRT är att man får en mycket detaljerad bild av såväl mjukdelar som skelett. All undersökning sker under narkos då det är viktigt att hästen ligger still. MRT kallas lite slarvigt för ”magnetröntgen” trots att tekniken som används skiljer sig helt från traditionell röntgen.

Scintigrafi

Scintigrafi ordineras vanligtvis bara i samband med större hältutredningar. Veterinären sprutar in en radioaktiv isotop (helt ofarlig för hästen) i en ven. Den tas upp i de vävnader som veterinären vill titta på. På platser där det finns en ökad blodgenomströmning kommer isotopen att samlas i större mängd. Med hjälp av scintigrafi kan man hitta skador i ben som inte går att se med röntgen. Man kan också upptäcka skador tidigt och hålla koll på läkningen.

Smittsamma sjukdomar

Hästar kan drabbas av en rad smittsamma sjukdomar. Får hästen en temperaturhöjning bör du ta tempen en gång i timmen för att se om den fortsätter att stiga eller om den går tillbaka. Feber är ett vanligt tecken på att hästen har en begynnande infektion i kroppen.

Vissa infektionssjukdomar som hästar kan drabbas av är väldigt smittsamma. För att minska spridningen av smitta och begränsa utbrott är därför vissa sjukdomar anmälningspliktiga. Två av de viktigaste är kvarka och hästinfluensa. Misstänker du sådan smitta måste en veterinär tillkallas för att genom provtagning säkerställa eller utesluta smitta. Det är även veterinären som behandlar de sjuka hästarna och talar om vilka regler som gäller för stallet och hästarna fram till att hästarna anses friska igen. Det kan betyda att stallet sätts i karantän. Karantän innebär att inga hästar får lämna eller komma till stallet under en viss tid, och det är endast ett fåtal personer som får vistas i stallet under sjukdomstiden och de personerna får inte heller vara i andra stall. Mer om anmälningspliktiga sjukdomar kan du läsa om på www.sjv.se eller www.sva.se. För att förebygga de här sjukdomarna ska du vara noga med smittskydd och vaccinera hästen i den mån det går.

Hästinfluensa

Hästinfluensa är en luftburen infektionssjukdom som är mycket smittsam. Hos hästar med vaccinationsskydd blir sjukdomen inte så allvarlig men kräver en konvalescentperiod. För hästar som inte kommit i kontakt med smittan (och inte vaccinerats) kan det bli däremot blir dödligt. Vaccination ska göras redan första levnadsåret och sedan upprepas varje år.

Kvarka

Kvarka är en infektion som orsakas av bakterier som enbart angriper hästar men är släkt med samma bakterie som ger halsfluss hos människor. Vanliga symtom är feber, hosta, snuva och svullnader mellan ganascherna. Smitta sprids både via direktkontakt mellan smittade hästar eller indirekt genom människor som varit i kontakt med smittade hästar. Mot kvarka finns ännu inget fungerande vaccin.

Herpesvirus/EHV-1/abortvirus

Herpesvirus kan orsaka feber och förkylning, men har också två allvarligare former. Den Dräktiga ston som smittats kan kasta, man talar då om abortvirus. Herpesviruset EHV-1 kan också orsaka neurologisk sjukdom hos häst. Den drabbade hästen kan uppvisa allt från milda symtom till allvarlig sjukdom med vinglig gång och till och med förlamning.
Det finns vaccin mot luftvägs- och abortformen, men inte mot den neurologiska formen.

Muskulära problem

Vid palpering, det vill säga när du undersöker hästen med dina händer, kan du upptäcka att vissa muskler är spända och ömma. Vad som orsakar ömhet kan variera.

Korsförlamning

När en häst får korsförlamning blir musklerna spända och ömma vid palpering (undersökning där man känner genom kroppen med fingrar och händer). Hästen får också en stelhet som ofta startar i nacken och över korset. Andra vanliga symtom är att hästen svettas, andas häftigare, får högre puls och feber. En häst som visar tecken på korsförlamning ska inte tvingas att röra sig mer än nödvändigt. Är det svalt i luften, lägg på den ett täcke och ring veterinären. Symtom på korsförlamning misstolkas ibland som kolik.

Muskelbristningar

Om en muskel sträcks över sin förmåga, till exempel om den inte är tillräckligt tränad för en viss rörelse eller om den inte är uppvärmd, kommer celler i muskeln att brista och det blir en blödning – muskeln sträcks ut. Muskelsträckningen kan utlösa en muskelinflammation. Inflammationen gör muskeln varm, öm och svullen eftersom det finns ökad mängd vätska i området. Vid en muskelsträckning och/eller muskelinflammation får hästen inte träna hårt. Skadan måste få läka ut.

Ryggont

Ryggproblem märks oftast när hästen tränas. Den kan bli istadig och ovillig att göra vissa rörelser.

Få delar av hästen kan göra även experterna så oeniga som just ryggen, både var hästen har ont och varför. Ryggproblem hos hästar är som hos människor ofta en ”arbetsskada”, och en utmaning för alla inblandade – hästen, ryttaren och veterinären.

En diagnos är kissing spines, eller överridande tornutskott, vilket innebär att tornutskotten i ryggraden ligger väldigt nära varandra, bildlikt talat ”kysser” varandra. När det gäller detta har specialisterna på senare år lärt sig att en häst kan ha kissing spines och ändå inte ha symptom utan fungera bra i ridning med rätt träning.

Så mycket orkar hästen bära

Det finns riktlinjer från de gamla kavalleriernas tid som säger att en häst kan bära maximalt 20 procent av sin egen vikt, och då räknas både ryttare och sadel. Det är hittills lite utforskat, men bland annat i Storbritannien pågår nu forskning för att stärka riktlinjerna. Poängen är inte att en tung ryttare ska avstå från att rida, utan få en uppfattning om vad som är lämplig vikt för den individuella hästen att bära. Kvoten

ryttarens vikt gentemot hästens är inte det enda att ta hänsyn till utan också hästens kroppsbyggnad (grov eller gracil), hur tränad hästen är och vilka krav som ställs. Det är skillnad om hästen ska ut på en skrittur i skogen eller om den ska hoppa hinder eller springa fort.

Hovproblem

Fång

Fång är en sjukdom som kan bli väldigt smärtsam för hästen. Egentligen är det inte en ren hovsjukdom då den kan utlösas från andra håll i kroppen, men det är hoven som drabbas. Fång är en inflammation i lammellagret i hästens hovar. Vid fång sker en nedbrytning av de inre stödjande lamellerna i hoven, mellan hovväggen och hovbenet. Den normala tillförseln av blod till lamellerna störs, och tillståndet orsakar svår smärta i hästens hovar. När lamellerna skadas kan hovbenet rotera och/eller sänkas, vilket skapar ett tryck mot sulan. I värsta fall kan hovbenet penetrera (tryckas ut genom) sulan. Om hästen står i så kallad fångställning (avlastar framhovarna) och har ökad puls vid kotan, varma hovar och feber kan den ha drabbats av akut fång. Kontakta veterinären direkt. Går hästen på bete ska den tas in i stallet och allt foder ska plockas bort tills veterinär är på plats och kan ställa diagnos. Symptomen behöver inte vara så akuta. En häst som verkar ovanligt stel och ovillig kan också ha fått fång. Drabbas hästen av fång är det viktigt att den hålls i stillhet för att inte belasta hovarna, och förutom behandling av veterinär behöver den få kompetent hovslagarhjälp.

Det tycks finnas många olika orsaker till att hästen får fång. Trots att sjukdomen har varit känd ända sedan 1700-talet och flera forskningsprojekt har genomförts är frågetecknen fortfarande många om varför den uppstår. Hästar som drabbats av tarmstörningar orsakade av hastiga foderbyten, stora givor av stärkelse alternativt hästar med övervikt verkar vara extra utsatta.

Hornsprickor

De flesta hästar har små, ytliga sprickor i hovhornet, men blir de djupare kan de orsaka problem och leda till att hästen blir halt. Torra hovar är vanligt och kan göra att hovmekanismen fungerar sämre, vilket i sin tur kan ge hornsprickor – sprickor från kronranden och nedåt. Fukt kommer framför allt inifrån hoven. Motion på ett fast men naturligt sviktande underlag kan bidra till att ge hoven bättre cirkulation. Vanlig vegetabilisk olja tillför ingen fukt men kan hjälpa till att hålla kvar den som redan finns i hoven.

Hovböld

Att hästar kan drabbas av hovböld är relativt vanligt. Ofta blir hästen blockhalt och det är först lätt att tro att skadan sitter i benet. Hovböld är en infektion som ofta hänger ihop med att hästen haft en hovspricka eller att något främmande föremål på

ett eller annat sätt trängt in i hoven. Det bildas var i bölden, och det behöver tömmas av hovslagare eller veterinär.

Spiktramp orsakas av att hästen har trampat på något vasst föremål som gått in via sulan eller strålen upp i hoven. Det kan bli livshotande. Om en söm däremot punkterar kötthoven när hästen skos kallas det för sömstick. Båda varianterna kan utvecklas till en hovböld.

Strålröta

Det kan finnas flera olika orsaker till att hästen får strålröta. Strålröta kan bero på en dåligt utvecklad stråle, att hovslagaren har verkat för mycket, att hästen varit för stillastående, att boxen eller spiltan inte är tillräckligt rengjord eller att det är för lite strö inlagt. Du märker att hästen har strålröta om strålens horn är mer eller mindre bortfrätt eller trasigt på grund av bakterier och om de uppkomna håligheterna är fyllda med smuts och luktar illa. Hästen kan vara mer eller mindre halt. Om du misstänker strålröta, ta hjälp av en utbildad hovslagare och en veterinär.